

Poznań 9 lipca 2014⁵

Dr hab., prof. UAM Piotr Muchowski
Zakład Hebraistyki, Arameistyki i Karaimoznawstwa
Katedra Studiów Azjatyckich
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Aleja Niepodległości 24, 61-724 Poznań
email piotr.muchowski@amu.edu.pl

Ocena dorobku naukowego i aktywności naukowej dr. Marka Pieli, adiunkta w Instytucie Orientalistyki UJ, w związku z jego postępowaniem habilitacyjnym w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo

Na dorobek naukowy (osiągnięcia naukowe) dr. Marka Pieli składają się dwie monografie oraz dwadzieścia trzy artykuły (w tym jedna recenzja i cztery artykuły recenzyjne) opublikowane w okresie pomiędzy rokiem 1998 a 2012, przy czym szesnaście opublikowanych zostało w okresie po uzyskaniu stopnia doktora, tj. po roku 2003. Artykuły te napisane zostały w większości w języku polskim, tylko pięć z nich jest w języku angielskim, jeden zaś hebrajskim. Wszystkie opublikowane zostały w czasopiśmie i pracach zbiorowych wydawanych w Polsce. Monografie autorstwa Marka Pieli to: „Grzech dosłowności we współczesnych polskich przekładach Starego Testamentu”, Kraków 2003, ss. 318, oraz „Hebrajski zaimek osobowy i jego polskie odpowiedniki – analiza kontrastywna”, Kraków 2014, ss. 512. Pierwsza z nich prezentuje wyniki prac autora nad polskimi przekładami biblijnymi, będące przedmiotem jego rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod kierunkiem śp. prof. Andrzeja Zaborskiego. Druga natomiast przedstawia wyniki wieloletnich prac autora na składnię języka hebrajskiego współczesnego i jest podstawą niniejszego postępowania habilitacyjnego. Artykuły wydane w czasopiśmie i pracach zbiorowych skupiają się na zagadnieniach translatoryki oraz gramatyki języka hebrajskiego.

Pierwszym z dwóch głównych przedmiotów badań dr. Pieli jest translatoryka hebrajsko – polska w zakresie tekstu Starego Testamentu. Autor zajmuje się współczesnymi polskimi przekładami Starego Testamentu i piętnuje błędy tłumaczy, w szczególności zaś błędy dosłowności, polegające na przenoszeniu do polszczyzny specyficzny cech frazeologii języka hebrajskiego, ale także cech morfologii i leksyki. Błędy te, obecne w polskich przekładach od wieków, stały się często integralną częścią tzw. stylu biblijnego i na stałe zadomowiły się w polszczyźnie. Są one niejednokrotnie widoczne również w przekładach Starego Testamentu na inne języki, a powielane są często za przekładami Septuaginty i Vulgaty. Temu zagadnieniu poświęcona została rozprawa doktorska i większość prac z okresu przed 2009 rokiem. Sam autor, będąc propagatorem metody przekładu dynamicznego, słusznie stoi na stanowisku, że dobry przekład powinien być zgodny ze standardami współczesnej polszczyzny i odczytywany przez odbiorcę tak, jak był odczytywany oryginalny tekst Vorlage w czasach biblijnych w społeczności użytkowników hebrajszczyzny biblijnej. Dowodzi, że tłumacze Biblii powinni kierować się zasadą ekwiwalencji dynamicznej. Tym samym, tłumacz powinien szeroko ingerować w przekładany tekst, transformować go w struktury składniowe właściwe dla języka polskiego, pomijać niektóre elementy tekstu, jak np. niektóre zaimki dzierżawcze, idiomy hebrajskie oddawać idiomami polskimi, stosować leksemy używane we współczesnej polszczyźnie. Podkreśla, że przekład musi być zrozumiały dla czytelnika i dostosowany do norm współczesnej polszczyzny. Niektórym autorom współczesnych przekładów zarzuca brak zrozumienia tekstu oryginału i nieznaną kontekstu kulturowego i historycznego, w którym poszczególne teksty powstawały. Wskazuje jako systemowy błąd upiększanie języka i nadawanie stylu literackiego nawet tekstom, które oryginalnie nie były zapisane w stylu literackim, ale np. urzędowym, a nade wszystko kurczowe trzymanie się specyfiki języka oryginału i tendencje do niewolniczego oddawania wszystkich cech języka oryginału kosztem poprawności i zrozumiałości. Podkreśla konieczność nadawania przekładowi „adekwatności znaczeniowej i stylistycznej” i odejście od stereotypu stylu biblijnego i języka sakralnego, przejawiającego się w nadawaniu językowi przekładu cech wzniosłego języka sakralnego, co wynika z przyjmowanego powszechnie z góry założenia, że przekład powinien służyć celom liturgicznym. Tłumacze, jak postuluje, powinni podchodzić do przekładu w sposób swobodny, nie wiązać się nadmiernie tradycją przekładu ani względami teologicznymi. Dr Piela proponuje, by nowe polskie przekłady były wzorowane na prozie literackiej okresu 2. połowy 19. wieku i pierwszej połowy 20. wieku i poezji Mickiewicza. Jego rozprawa doktorska, podobnie jak i artykuły, dostarczają licznych przykładów ustępów źle przełożonych, z dokładnym ich omówieniem, i z

pewnością mają wielki walor użytkowy jako podręcznik dobrej translatoryki biblijnej. W moim przekonaniu, autor włożył doniosły wkład w naprawę polskiego przekładoznawstwa biblijnego.

Drugim przedmiotem badań dr. Pielu jest gramatyka języka hebrajskiego, tak biblijnego jak i – w ostatnim okresie – nowożytnego, a zwłaszcza literackiego hebrajskiego izraelskiego. Autor zajmuje się badaniami kontrastywnymi gramatyki polsko-hebrajskiej. W swoich artykułach porównuje, między innymi, polskojęzyczne wypowiedzi, w których występują zaimki zwrotne, przymiotnik dzierżawczym *swój* oraz zaimek osobowy, z ich hebrajskimi odpowiednikami. Omawia kilka kategorii gramatycznych współczesnego hebrajskiego właściwych dla jego stylu literackiego: aspekt znaczeniowy konstrukcji *haja* z imiesłowem czynnym, wyrażającej czynność powtarzającą się i ciągłą, hebrajskie zdania względne typu *idem per idem*, funkcje składniowe *infinivus absolutus*, aspektualne znaczenie form typu *jiqtol*, różnice znaczeniowe między hebr. *szum* a *`af* w funkcji negacji oraz hebr. spójnikami *`im* i *kesze-*.

Najważniejszym osiągnięciem w tym przedmiocie badań jest niewątpliwie rozprawa habilitacyjna „Hebrajski zaimek osobowy i jego polskie odpowiedniki – analiza kontrastywna”. Praca ta jest studium porównawczym hebrajskiego zaimka osobowego z jego polskimi odpowiednikami, tj. zaimkiem osobowym, dzierżawczym i względnym, w aspekcie składni i funkcji pełnionych w zdaniu. Studium przeprowadzone zostało na podstawie hebrajskiej współczesnej literatury pięknej (w mniejszym stopniu na podstawie innych tekstów źródłowych) i autorskiego polskiego przekładu wyselekcjonowanych krytycznych hebrajskich wypowiedzi. Wypowiedzi te, hebrajskie i polskie zdania i wyrażenia zawierające omawiane typy zaimków, autor zamieszcza w pracy, analizując je poprzez porównanie ich właściwości gramatycznych i dostarczenie „ekwiwalentów przekładowych wiernych stylistycznie i pragmatycznie”.

Osiągnięcia dr. Pielu w zakresie „aktywności naukowej” to udział z referatem w trzech międzynarodowych konferencjach, w tym na 20. zjeździe Kongresu Języka Hebrajskiego (*Brit Ivrit Olamit*), oraz ośmiu konferencjach krajowych (w latach 1998–2013). Wszystkie konferencje miały miejsce w Polsce. Autor wygłosił dwa referaty w języku angielskim, jeden w hebrajskim, i osiem w języku polskim. Przedmiotem wygłoszonych referatów były w przybliżeniu te same zagadnienia, z zakresu przekładoznawstwa biblijnego oraz gramatyki hebrajskiej, które autor opublikował drukiem.

Nadto dr Pielu szczyci się takimi osiągnięciami jak współorganizacja konferencji *Oriental Languages in Translation* w Krakowie w 2010 roku; pełnienie funkcji sekretarza redakcji *Folia Orientalia* w latach 2005–2014; współpraca redakcyjna (jako recenzent) z

czasopismami *Studia Judaica*, *Rocznik Orientalistyczny*, *Acta Neophilologica*. Co również należy odnotować, jest członkiem Stowarzyszenia Biblistów Polskich i Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, a do roku 2014 był także członkiem Polskiego Towarzystwa Studiów Żydowskich.

W roku akademickim 2004 – 2005 dr Pielą przebywał na rocznym stażu w Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie (dzięki Golda Meir Fellowship), gdzie poza pracą badawczą we współpracy z izraelskimi językoznawcami doskonalił znajomość współczesnego języka hebrajskiego, potrzebną w jego działalności dydaktycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W kolejnym roku 2005 – 2006 odbył staż w Uniwersytecie w Cambridge (dzięki Joseph Conrad Prudential Scholarship), prowadząc badania pod opieką wybitnego semitysty prof. Geoffrey'a Khana.

Działalność dydaktyczna dr. Pielą na Uniwersytecie Jagiellońskim skupia się na dydaktyce współczesnego i biblijnego języka hebrajskiego oraz teorii przekładu.

Oceniając osiągnięcia naukowe dr. Marka Pielą należy podkreślić, że jego działalność badawcza obejmuje zagadnienia z dziedziny zarówno hebraistyki jak i polonistyki. Dr. Pielą specjalizuje się przy tym w badaniach z zakresu przekładoznawstwa hebrajsko – polskiego. Zajmuje się hebrajską literaturą biblijną i hebrajską literaturą współczesną okresu 20. wieku. Co niezmiernie ważne, jego badania mają wartość użytkową i dobrze służą ulepszeniu polskich przekładów tekstów literackich z języka hebrajskiego na język polski. Co należy podkreślić, są to badania dogłębne i czasochłonne, wymagające prześledzenia i analizy wielkiego korpusu tekstowego obejmującego kilkaset utworów książkowych. Opublikowane przez niego monografie są efektem wieloletniej, mozolnej pracy badawczej.

Publikacje dr. Pielą wyróżniają się wysokim poziomem naukowym i nie pozostawiają wątpliwości, że ich autor posiada wysokie kompetencje jako hebraista i polonista. Na uznanie zasługuje zarówno jego warsztat naukowy i stosowane metody badawcze, jak i jego szeroka wiedza językoznawcza i translatorska. Nie sposób w tym miejscu nie odnotować, że jest uczniem wybitnego orientalisty śp. prof. Andrzeja Zaborskiego i niewątpliwie godnym kontynuatorem jego badań, które również obejmowały zagadnienia językoznawcze i przekładowe w zakresie języka hebrajskiego.

Badania dr. Pielą z zakresu gramatyki kontrastywnej hebrajsko – polskiej są wyjątkowe w historii badań nad językiem hebrajskim. Wedle mojej wiedzy, nikt tak szczegółowych i szerokich badań we wskazanym zakresie dotąd nie prowadził. Nikt nigdy nie przebadał tak wielkiego materiału tekstowego, choć współczesne technologie

informatyczne dają w tym względzie wielkie możliwości pracy nad tekstami pisanymi. Co niezwykle ważne, ustalenia poczynione przez dr. Pielę są niejednokrotnie odkrywcze dla wiedzy o samej gramatyce współczesnego języka hebrajskiego i korygują twierdzenia znanych badaczy językoznawców. Co również należy podkreślić, badania te mają charakter wieloaspektowy, uwzględniają odmiany stylistyczne hebrajskiego oraz zjawiska archaizacji.

W odniesieniu do monografii „Hebrajski zaimek osobowy i jego polskie odpowiedniki – analiza kontrastywna”, podkreślając doniosłość badań autora w tym względzie, chciałbym sformułować trzy ogólne uwagi krytyczne, powstrzymując się od uwag szczegółowych ze względu na ogrom analizowanego materiału.

Po pierwsze, moje wątpliwości budzi zakres czasowy korpusu tekstowego będącego przedmiotem badań. Język hebrajski izraelski w okresie pierwszej połowy dwudziestego wieku był ciągle jeszcze w fazie formowania i podlegał znaczącym przeobrażeniom. Standardy językowe literatury pięknej okresu pierwszej i drugiej połowy 20. wieku wykazują różnice. Utwory autorów pierwszego okresu, pochodzących z różnych części świata i posługujących się jako językiem macierzystym (pierwszym) językiem innym niż hebrajski izraelski, z pewnością są bardziej podatne na obce wpływy językowe. Należy też zwrócić uwagę, że system edukacji w tym czasie kładł większy nacisk na naukę hebrajszczyzny biblijnej i rabinicznej. Użytkownicy hebrajskiego mieli wyższe kompetencje również w hebrajszczyźnie średniowiecznej i nowożytnej. W moim przekonaniu, utwory te nie powinny być zestawiane z utworami rodzimych izraelskich pisarzy tworzących w okresie powojennym. Sądzę, że korpus badawczy powinien być zawężony i ograniczony do utworów autorów posługujących się językiem hebrajskim jako pierwszym i tworzących w okresie po utworzeniu Izraela w 1948 roku. W ten sposób autor ograniczyłby ryzyko niewłaściwych interpretacji opisywanych zjawisk, wynikające z wpływu języków pierwszych ich autorów, co odnosi się zwłaszcza do zjawisk językowych występujących rzadko.

Po drugie, w pracy wyraźnie widoczny jest problem braku precyzyjnie zdefiniowanej terminologii dotyczącej stylów, którym autor poświęca szczególnie dużo uwagi. Używa takich terminów jak „styl książkowy”, „styl neutralny”, „styl niedbały”, „styl staranny”, „styl niestaranny”, „styl bardzo niestaranny”, „styl potoczny”, „styl archaizujący”, „styl ozdobny”, „styl podniosły”. Nie podaje natomiast ich definicji, co niejednokrotnie czyni wykład niejasnym i narzuca konieczność odczytywania tych terminów w sposób intuicyjny, a wszak kwestia stylu jest bardzo istotna w prowadzonej analizie. Moje szczególne wątpliwości budzi przy tym szerokie i częste posługiwanie się terminem „styl archaizujący”.

Sądzę, że w omawianych przypadkach zamieszczone powinny być wyjaśnienia co do specyfiki postulowanej archaizacji.

Po trzecie, zakładając, że praca jest przeznaczona dla szerokiego grona odbiorców, nie tylko hebraistów, ale także językoznawców nieobeznanych z językiem hebrajskim, wydaje się, że liczne przykłady tekstów hebrajskich powinny być zaopatrzone w transkrypcję. Brak transkrypcji ogranicza możliwości percepcji czytelnika nieznającego hebrajskiego i zawęża zasięg odbioru pracy.

Konkludując, pragnę stwierdzić, że publikacje dr. Marka Pieli w okresie po otrzymaniu stopnia doktora mają dużą wartość odkrywczą i są doniosłym wkładem w rozwój translatoryki hebrajsko – polskiej i językoznawstwa hebrajskiego. Dr. Marek Piela jest, w moim przekonaniu, wybitnym uczonym, wyróżniającym się zarówno warsztatem metodologicznym, doskonałą znajomością języka hebrajskiego, jak i wielką pracowitością, wykazującym się jednocześnie istotną twórczą i dydaktyczną aktywnością naukową. Uważam, że jego rozprawa habilitacyjna „Hebrajski zaimek osobowy i jego polskie odpowiedniki – analiza kontrastywna” i cały jego dorobek naukowy zasługują na uznanie i odpowiadają warunkom określonym w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym. Wnoszę o dopuszczenie dr. Marka Pieli do dalszych szczebli przewodu habilitacyjnego.

Piotr Muchowski

